

О. В. Більська,
д. е. н., доцент, професор кафедри економічної теорії, маркетингу
та національної економіки, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя
ORCID ID: 0000-0002-0940-8294

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.15—16.5

ТРАЄКТОРІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

O. Bilska,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department
of Economic Theory, Marketing and National Economy, Classical Private University, Zaporozhye

TRAJECTORY OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

У статті обгрунтовано траєкторію соціально-економічного розвитку України за період 2013—2019 рр. Дослідження траєкторії розвитку держави вимагають постійного оновлення статистичних спостережень та переоцінення загальної моделі з урахуванням нових вхідних даних. У дослідженні використано сукупність показників, що описують соціально-економічний розвиток держави за методологією Державної служби статистики України. Здійснено критичний аналіз рівня значень та динаміки соціально-економічних показників. До обраної сукупності показників застосовано методи інтегрального оцінювання. За результатами дослідження доведено поживлення та відновлення позитивної тенденції інтегрального показника соціально-економічного розвитку країни починаючи вже з 2016 р. Траєкторія соціально-економічного розвитку України мінлива, формується в межах певного коридору, що із часом поступово звужується, її принципові зміни збігаються із періодами кризи в державі.

The article substantiates the trajectory of socio-economic development of Ukraine for the period 2013—2019. The relevance of the research topic is proved by the fact that studies of the trajectory of the state require constant updating of statistical observations and reassessment of the overall model taking into account new input data. The study used a set of indicators describing the socio-economic development of the state according to the methodology of the State Statistics Service of Ukraine, in particular: average monthly wages, wage arrears, number of registered unemployed, consumer price index, industrial output, agricultural output construction work performed, export of goods, import of goods, retail trade turnover, freight turnover, passenger turnover. A critical analysis of the level of values and dynamics of socio-economic indicators.

The dynamics of these indicators show that 2014 was a difficult year for the country's economy, the number of bankrupt enterprises increased, so the growth rate of such an indicator as wage arrears was the most important for the entire period to be analyzed. In addition, in 2014, as a result of negative processes in the economy, the number of registered unemployed and the consumer price index increased and is of the greatest importance for the period under study. Also, due to the loss of territories, freight and passenger turnover in 2014 had the lowest rates. Negative trends in the economy are a consequence of the fact that exports and imports of goods reached the lowest value in 2015. In addition, as a result of measures approved by the government, including an increase in the minimum wage, there is an increase in the average monthly wage, the maximum value was recorded in 2017.

Integrated evaluation methods were applied to the selected set of indicators, indicators were rationed and additive coagulation was used. According to the results of the study proved a gradual recovery and recovery of the positive trend observed since 2016, at that time the figure reached 0.40 points and in 2019 amounted to 0.68 points. Thus, even in 2019 the level of socio-economic development is characterized as average, the dynamics are characterized by a high level of volatility. However, the trajectory of development is described by positive trends in recent years of the study.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, траєкторія, тенденція, динаміка, темпи росту, криза, національна економіка.

Key words: socio-economic development, trajectory, trend, dynamics, growth rates, crisis, national economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Спрямовання соціально-економічного розвитку є пріоритетним завданням для владних структур в умовах, вирішення яких вимагає постійної адаптації макрота мікропроцесів держави до мінливого зовнішнього та внутрішнього середовища. Чіткість, логічність та послідовність змін повинні мати поступовий характер, враховувати перехідні періоди та можливе відторгнення новацій. Задаючи траєкторію розвитку, необхідно розуміти допустимі межі зростання, наявні можливості скеровування на певних етапах розвитку, ризики втрати позицій та переходу на новий етап. Дослідження траєкторії у фазовому просторі вимагають постійного оновлення статистичних спостережень та переоцінення загальної моделі з урахуванням нових вхідних даних, тому тема актуальна та своєчасна.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Моніторингу тенденцій та формуванню нових траєкторій соціально-економічного розвитку присвячено багато наукових робіт. Проте, зважаючи на необхідність дотримання принципу сучасності та актуальності під час проведення наукових досліджень, вважаємо за потрібне вказати лише останні результати, які формують сучасний погляд на вирішення поставленої проблеми дослідження. Так, заслуговують на увагу роботи присвячені питанням соціально-економічного становища [2—4], тенденцій, динаміки та мінливості розвитку [4; 6; 7], впливу факторного середовища [3; 5; 6], розбудови та впровадження стратегій [5; 7], регіонального розвитку [3; 6; 9], моделювання [9—11] та інші. Втім, життя не стоїть на місці, тому результати потребують перегляду та переоцінення з урахуванням оновленого масиву даних.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — проаналізувати траєкторію соціально-економічного розвитку України.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Соціально-економічний розвиток держави за методологією Державної служби статистики України опи-

сується таким кортежем параметрів: які визначаються у конкретний період. Динаміку показників наведено у таблицях 1, 2.

За результатами дослідження показника темпи росту середньомісячної заробітної плати встановлено, що протягом усього періоду відбувалося його зростання, при цьому процес був нестабільним, коефіцієнт варіації становив 60,18%. Так, незначно збільшуючись протягом 2010—2011 років з 117,47 % до 117,60 %, протягом наступних двох років показник мав тенденцію до зменшення і становив вже 106,91 % у 2013 році. У 2014 року відмічається зростання показника до значення 107,48 %, у 2015 році — до 120,68 %. У 2016 році темп росту показника майже не змінився і становив 120,86 %, проте, у 2017 році значення показника, досягнувши максимуму за досліджуваний період 140,12 %, почали знижуватися і становили у 2018 року 124,79 %, у 2019 році — 118,41 %.

Темп росту показника заборгованість з виплати заробітної плати коливалися протягом усього періоду. Коефіцієнт варіації становив 41,13%. Так, незначно знизившись із значення 82,68 % (2010 рік) до 80,24 % (2011 рік), з 2012 року (91,44 %) темп росту заборгованості з виплати заробітної плати почав стрімко зростати, досягнувши свого найбільшого за досліджуваний період значення у 2014 році 239,04 %. У 2015 році темпи росту показника різко зменшилися і досягли 77,18%, однак з 2016 року (106,55 %) почали зростати, досягнувши значення 118,18 у 2017 році, потім знов падіння у 2018 році до 111,68 % та незначне зростання у 2019 році до значення 114,72 %.

Темп росту показника кількість зареєстрованих безробітних коливався щороку. Коефіцієнт варіації становив 17,50%. Так, із значення 102,50 %, яке мав показник у 2010 році протягом наступного 2011 року показник знизився до рівня 88,60 %, знов збільшився до значення 104,97 % у 2012 році, впав до рівня 96,23 % у 2013 році та досяг найбільшого значення за досліджуваний період у 2014 році — 105,02 %.

Водночас у 2015 року відмічаємо падіння показника до значення 79,63 % у 2016 році і знов протягом 2017—2019 років його зростання, коли значення показника становили 90,69 %, 96,42 % та 100 % відповідно.

Показник темп росту Індекс споживчих цін стано-

Таблиця 1. Ряди динаміки показників соціально-економічного розвитку України

Найменування показника	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Середньомісячна заробітна плата, грн, Z^S	1906	2239	2633	3025	3234	3476	4195	5070	7104	8865	10497
Заборгованість із виплати заробітної плати, млн грн, B^Z	1473,3	1218,1	977,4	893,7	1019,4	2436,8	1880,8	2004	2368,4	2645,1	3034,4
Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб, R^B	531,6	544,9	482,8	506,8	487,7	512,2	490,8	390,8	354,4	341,7	341,7
Індекс споживчих цін, %, I	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн, P^P	591965,4	792899,1	1008313,2	1014906,6	1006280,5	10066769	1351374,7	1565332,5	1926868	2261639,7	2272655,7
Обсяг сільськогосподарської продукції, млн грн, P^S	153800	184940	265100	258270	308100	370800	544193	631105	690895	843295	843295
Обсяг виконаних будівельних робіт, млн. грн, P^B	37886,8	43174,9	60454,3	62280	58879,8	50228,7	55917,5	70942,4	101074,6	136270,2	177009,5
Експорт товарів, млн дол. США, E	35602,9	46129,6	61950,2	63084,7	57433,3	50113,6	34523,3	32734,4	39486,1	43247,6	43247,6
Імпорт товарів, млн дол. США, M	40417,9	54087,6	74714,4	76860,7	70039,8	49820,4	34273,8	35058,7	44697,6	52113,3	52113,3
Оборот роздрібної торгівлі, млн грн, T	442793,2	529883,2	674723,1	804330,8	884203,7	903534,5	1018778,2	1159271,9	816553,5	928556,4	928556,4
Вантажооборот, млн ткм, V	380	404572,8	426427,7	394648,1	379045	335151,7	315341,8	323473,9	343057,1	331661,4	338885,2
Пасажирооборот, млн пас. км, P	130,1	129815,3	134254	132479,7	128508,2	106147,8	97280,7	102239,4	99277,7	103792,4	103792,4

вив у 2010 році 97,15 %, незначно зменшився протягом 2011—2013 років до значення 95,41 % (2012 рік), а з 2013 року почав зростати (100,70 %) і у 2014 році досяг максимального значення за весь період, що підлягав аналізу, що становило 124,28 %. Далі відмічаємо зменшення показника у 2015 року до значення 114,73 %, яке продовжувалося до 2016 року, коли показник становив 78,44 %, а з 2017 року — знов зростання до рівня 101,16 % і зменшення у 2018, 2019 роках до 96,57 % та 94,81 % відповідно. Загалом коефіцієнт варіації становив 11,13 %.

Темпи росту показника обсяг реалізованої промислової продукції протягом 2010—2013 років мав чітку тенденцію до зниження та становив 133,94 %, 127,17 %, 100,65 % та 99,15 % відповідно. Однак, у 2014 році відмічаємо стрімке досягнення показником максимального значення за весь досліджуваний період 1000,39 % та таке ж стрімке його падіння до рівня 13,42 % у 2015 році. І знову бачимо різке збільшення показника у 2016 році до рівня 115,83 %, продовження зростання у 2017 році (123,10 %) та зменшення протягом 2018—2019 років, коли значення показника становили 117,37 % та 100,39 % відповідно. Загалом коефіцієнт варіації становив 123,62 %.

Щодо показника темпи росту обсягу сільськогосподарської продукції, який становив у 2010 році 120,25 %, відмічається його збільшення у 2011 році до значення 143,34 %, потім — різке падіння до 97,42 % (2012 рік) та поступове зростання, що тривало по 2015 рік включ-

но, коли темпи росту показника досягли максимального значення 146,76 %. Протягом 2016—2017 років відмічається зменшення показника із досягненням розміру 109,47 % у 2017 році, у 2018 році — зростання до значення 122,06 % та знов зменшення у 2019 році до 100 %. Коефіцієнт варіації становив 55,58 %.

Значення показника темпи росту обсягів виконаних будівельних робіт протягом періоду, що підлягав дослідженню, також суттєво коливалися. Так, протягом 2010—2011 років показник суттєво зростав і становив 113,96 % та 140,02 % відповідно, та, починаючи з 2012 року відмічаємо зменшення показника і у 2014 році його значення становило 85,31 %. Протягом 2015—2017 років значення показника стабільно зростали і становили 111,33 %, 126,87 % та 142,47 % відповідно. Далі відмічаємо зменшення показника, значення якого становили у 2018—2019 роках 134,82 % та 129,90 % відповідно. Загалом, коефіцієнт варіації становив 55,81 %.

Показник темпи росту Експорт товарів мав найбільші значення у 2010, 2011 роках, що становили 129,57 % та 134,30 % відповідно. Починаючи з 2012 року відмічається щорічне зменшення його значень до 68,89 % у 2015 році, протягом 2016—2017 років — зростання, коли показник становив 94,82 % та 124,63 % відповідно, та знов плавне падіння до значення 100 % у 2019 році. Коефіцієнт варіації становив 23,41 %.

Показник темпи росту Імпорт товарів зростав протягом 2010—2011 років та мав значення 133,82 % та

Таблиця 2. Статистичні показники за даними рядів динаміки соціально-економічного розвитку України

	Середньо-місячна заробітна плата, грн	Заборгованість із виплати заробітної плати, млн грн	Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб	Індекс споживчих цін, %	Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн	Обсяг сільськогосподарської продукції, млн грн	Обсяг виконаних будівельних робіт, млн грн	Експорт товарів, млн дол. США	Імпорт товарів, млн дол. США	Оборот роздрібної торгівлі, млн грн	Вантажооборот, млн т км	Пасажирооборот, млн пас. км
Середнє значення	4749,45	1813,76	453,22	112,23	2169000,44	463072,09	77647,15	46141,21	53108,86	826471,35	326604,06	103428,88
Стандартне відхилення	2858,06	746,01	79,32	12,49	2681368,60	257396,95	43336,43	10803,28	14979,11	208959,84	114237,85	37221,09
Коефіцієнт варіації, %	60,18	41,13	17,50	11,13	123,62	55,58	55,81	23,41	28,20	25,28	34,98	35,99

138,14 % відповідно. Протягом 2012—2015 років відмічаємо тенденцію зменшення показника, що становив 102,87 %, 791,13 %, 71,13 % та 68,79 % відповідно. Однак за 2016—2017 роки відмічаємо зростання показника до 127,49 % у 2017 році та знов падіння протягом 2018—2019 років, коли показник становив 116,59 % та 100 % відповідно. Коефіцієнт варіації становив 28,20 %.

Показник темпи росту роздрібної торгівлі, який становив у 2010 році 119,67 %, збільшився у 2011 році до значення 127,33 %, протягом 2012—2014 років мав тенденцію до зменшення і становив 119,21 %, 109,93 % та 102,19 % відповідно. У 2015 році показник збільшився до значення 112,75 %, тенденція тривала по 2016 рік, однак збільшення було несуттєве і показник становив 113,79 %. У 2017 році — різке зменшення показника до значення 70,44 %, у 2018 році значення показника збільшилося майже до рівня 2016 року і становило 113,72 %, у 2019 році — знов падіння до рівня 100 %. Коефіцієнт варіації становив 25,28 %.

Показник темпи росту вантажообороту, який мав максимальне значення у 2010 році — 106466,53 %, за весь період, що досліджувався, так і не досяг навіть приблизного рівня, що відмічався на початку досліджуваного періоду, протягом 2011—2019 років незначно коливався і на кінець періоду дорівнював 102,18 %. Загалом коефіцієнт варіації становив 34,98 %.

Аналогічну тенденцію має і показник темпи росту пасажирообороту, найбільше значення якого також відмічено у 2010 році — 99781,17 %, також коливався і на кінець періоду становив 100 %. Коефіцієнт варіації становив 35,99 %.

Таким чином, відмічаємо, що 2011 рік характеризується найвищими темпами росту таких показників, як обсяг сільськогосподарської продукції, обсяг виконаних будівельних робіт, експорт товарів, імпорт товарів та роздрібної торгівлі. Водночас динаміка наведених показників свідчить про те, що 2014 рік був тяжким для економіки країни, збільшилася кількість збанкрутих підприємств, тому темпи росту такого показника, як заборгованість з виплати заробітної плати, мала найбільше значення за весь період, що підлягав аналізу (239,04 %). Максимальне значення також досягнув і такий показник, як темпи росту обсягів реалізованої промислової продукції (1000,39 %), що пояснюється необхідністю реалізації активів промислових підприємств, у тому числі і для погашення заборгованості по заробітній платі працівників.

Крім того, у 2014 році у результаті негативних процесів в економіці зростає та має найбільше значення за період, що підлягав дослідженню, кількість зареєстрованих безробітних (105,02 %) та індекс споживчих цін (124,28 %). Також внаслідок втрати територій вантажооборот та пасажирооборот у 2014 році мав найнижчі показники. Негативні тенденції в економіці є наслідком того, що експорт та імпорт товарів досягли у 2015 році найнижчого значення, що становить 68,89 % та 68,79 % відповідно.

Водночас, як результат затверджених урядом заходів, у тому числі, і щодо збільшення розміру мінімальної заробітної плати, відмічається зростання середньомісячної заробітної плати, максимальне значення зафіксовано у 2017 році.

З метою формування загального уявлення про траєкторію соціально-економічного розвитку України, використаємо методи побудови інтегральних показників у наступній послідовності:

1) нормування показників відповідно до якості їх впливу:

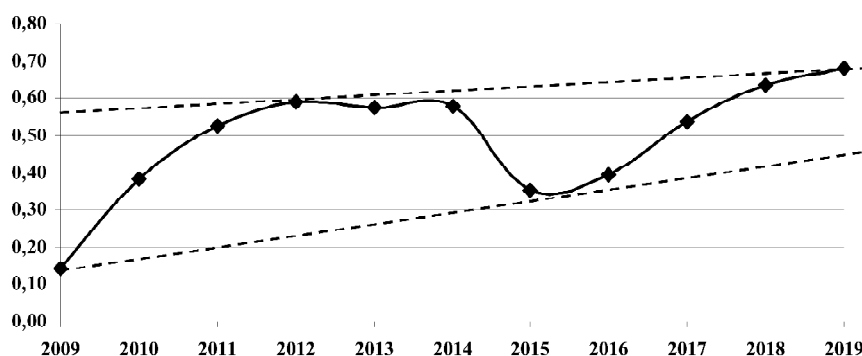

Рис. 1. Траєкторія соціально-економічного розвитку України, ум. од.

$$x_{ij} = \frac{x_{ij \max} - x_{ij}}{x_{j \max} - x_{j \min}};$$

$$x_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{j \min}}{x_{j \max} - x_{j \min}}, x_{j \min} = \min_i x_{ij}, x_{j \max} = \max_i x_{ij};$$

2) адитивна або мультиплікативна згортка, в нашому випадку — адитивна:

$$Q_A = \sum_{j=1}^n w_j X_j, Q_A = \frac{1}{n} (\sum_{j=1}^n X_j), Q_A = \prod_{j=1}^n X_j^{w_j}.$$

$$Q_A \in [0;1].$$

У результаті маємо наступну траєкторію соціально-економічного розвитку України (рис. 1).

ВИСНОВКИ

Зважаючи на отримані результати дослідження, дійшли висновку, що траєкторія соціально-економічного розвитку України формується в межах певного коридору, що із часом поступово звужується, її принципів змінюються із періодами кризи в державі. Доведено зростання інтегрального показника соціально-економічного розвитку країни протягом 2009—2012 рр. з рівня 0,14 п. до рівня 0,59 п., далі показник незначно знизився у 2013—2014 рр. до рівня 0,58 п. та різко знизився у 2015 р. до рівня 0,35 п. Поступове пожвавлення та відновлення позитивної тенденції спостерігається з 2016 р., на той період показник досяг рівня 0,40 п. та вже у 2019 р. становив 0,68 п. Отже, навіть у 2019 р. рівень соціально-економічного розвитку характеризується як середнього значення, динаміці притаманний високий рівень волатильності. Втім, траєкторія розвитку описується позитивними тенденціями в останні роки дослідження.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Гудзинський О.Д., Судомир С.М. Соціально-економічний розвиток макро-і мікро структур: соціально-інноваційний аспект. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки 3 (2017): 20—26.
3. Ярошенко І.В., Семигуліна І.Б. Соціально-економічний розвиток регіонів України в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів. Бізнес Інформ. 2016. № 7 (462).
4. Тимошенко Л.М., Сімахова А.О. Соціально-економічний розвиток і його кероване забезпечення в умовах інноваційної моделі суспільної динаміки. Mechanism of Economic Regulation. 1 (2015): 68—78.
5. Степаненко А., Омельченко А. Соціально-економічний розвиток України у вимірах стратегічних ризиків. Економіст. 8 (2014): 8—11.
6. Пурський О.І., Мороз І.О., Моїсеєнко О.І. Соціально-економічний моніторинг як фактор стабільного і збалансованого розвитку регіону. Бізнес Інформ. 2012. № 6. С. 39—41.
7. Диха М.В. Принципові підходи до визначення стратегії соціально-економічного розвитку держави. Економіка України. 2013. 2. С. 29—37.

8. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку на мезорівні: теорія, методологія, практика: монографія / Н.В. Сментина. Одеса: Атлант, 2015. 365 с.

9. Сухоруков А.І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі. К.: НІСД, 2012. 368 с.

10. Кучерова Г.Ю. Трендовий аналіз показників соціально-економічного розвитку України в умовах небезпеки та зміни вектору державної політики. Актуальні проблеми економіки. 2019. № 3. С. 116—125

11. Кучерова Г.Ю., Кравець О.В. Імітаційне моделювання рівня соціально-економічного розвитку як індикатора стану безпеки країни. Актуальні проблеми економіки. 2019. № 5. С. 4—13.

References:

1. Official site of the State Statistics Service of Ukraine (2020), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 3 June 2020).
  2. Gudzensky, O.D, Sudomir, S.M. (2017), "Socio-economic development of macro-and micro-structures: socio-innovative aspect", Visnyk XNAU. Seriya: Ekonomichni nauky, vol. 3, pp. 20—26.
  3. Yaroshenko, I.V. and Semigulina, I.B. (2016), "Socio-economic development of the regions of Ukraine in terms of external and internal challenges", Byznis Inform, vol. 7 (462).
  4. Tymoshenko, L.M. and Simakhova, A.A. (2015), "Socio-economic development and its managed provision in terms of innovative model of social dynamics", Mechanism of Economic Regulation, vol. 1, pp. 68—78.
  5. Stepanenko, A. and Omelchenko, A. (2014), "Socio-economic development of Ukraine in the measurement of strategic risks", Ekonomist, vol. 8, pp. 8—11.
  6. Pursky, O.I. Moroz, I.O. and Moiseenko, O.I. (2012), "Socio-economic monitoring as a factor of stable and balanced development of the region", Biznes Inform, vol. 6, pp. 39—41.
  7. Dykha, M.V. (2013), "Principled approaches to determining the strategy of socio-economic development of the state", Ekonomika Ukrainy, vol. 2, pp. 29—37.
  8. Smentina, N.V. (2015), Strategichne planuvannya social'no-ekonomichnogo rozvytku na mezorivni: teoriya, metodologiya, praktyka [Strategic planning of socio-economic development at the meso level: theory, methodology, practice], Odesa, Ukraine.
  9. Sukhorukov, A.I. (2012), Modelyuvannya ta prognozuvannya social'no-ekonomichnogo rozvytku regioniv Ukrainy [Modeling and forecasting of socio-economic development of the regions of Ukraine], Kyiv, Ukraine.
  10. Kucheroval, H. (2019), "Trend analysis of indicators of socio-economic development of Ukraine in conditions of danger and changes in the vector of public policy", Current economic problems, vol. 3, pp. 116—125
  11. Kucheroval, H. and Kravets, O. (2019), "Simulation modeling of the level of socio-economic development as an indicator of the state of security of the country". Current economic problems, vol. 5, pp. 4—13.
- Стаття надійшла до редакції 16.08.2020 р.